

**KORPORATIV BOSHQARUV TAMOIYLLARINING KORXONA
SAMARADORLIGIGA TA’SIRI**

Nosirov Akbarkhon Alikhon o'g'li

Magistrant, Namangan Davlat Texnika Universiteti

Annotatsiya: Maqolada moliyaviy jihatdan yuqori natijaga ega korxonalarining, yuqori institutsional boshqaruv reytingiga ega ekanligini o'rganildi. Ushbu jarayonda korxonalarining moliyaviy natijalarini aks ettiruvchi likvidlik koeffitsiyentlari, moliyaviy tuzilma koeffitsiyentlari, faoliyat ko'rsatkichlari va rentabellik koeffitsiyentlari qo'llanildi. Kompaniyalarining ishlash reytingida yuqori o'rinlarni egallashi uchun barcha ko'rsatkichlar optimallashtirilishi va mos ravishda boshqarilishi kerak. Ushu optimal yechimlarini aniqlash uchun ko'p mezonli qaror qabul qilish usullari tahlil qilindi. Bu mezonlar asosida kompaniyalarga eng yaxshi alternatiyani tanlash uchun taklif va tavsiyalar berildi.

Kalit so'zlar: Korporativ boshqaruv, institutsional boshqaruv tamoyillari, moliyaviy-iqtisodiy, boshqaruv reytingi, aksiyadorlar, aksiyalar, baholash, aksiyadorlik jamiyatlari.

Аннотация: В статье исследовано, что предприятия с высокими финансовыми показателями имеют высокий рейтинг институционального управления. В этом процессе использовались коэффициенты ликвидности, коэффициенты финансовой структуры, показатели деятельности и коэффициенты рентабельности, отражающие финансовые результаты предприятий. Все показатели должны быть оптимизированы и управляться соответствующим образом, чтобы компании могли занимать высокие позиции по эффективности. Для определения этих оптимальных решений были проанализированы многокритериальные методы принятия решений. На основе этих критериев компаниям были даны предложения и рекомендации по выбору лучшей альтернативы.

Ключевые слова: Корпоративное управление, принципы институционального управления, финансово-экономические, рейтинг управления, акционеры, акции, оценка, акционерные общества.

Abstract: In the article, it is studied that enterprises with high financial performance have a high institutional management rating. Liquidity coefficients, financial structure coefficients, activity indicators and profitability coefficients reflecting the financial results of enterprises were used in this process. All metrics must be optimized and managed accordingly for companies to rank high in performance. Multi-criteria decision-making methods were analyzed to determine these optimal solutions. Based on these criteria, suggestions and recommendations were given to companies to choose the best alternative.

Keywords: *Corporate management, principles of institutional management, financial and economic, management rating, shareholders, shares, evaluation, joint-stock companies.*

KIRISH

XIX asrning 60-yillaridan keyin korxonalarining asosiy maqsadi foydani maksimallashtirish va bu maqsad asosida aksiyadorlar qiymatini oshirish ustuvor strategiyaga aylandi. Aksiyadorlar qiymatini maksimal darajada oshirish menejerlarga uzoq muddatda qiymatni oshirishga imkon beradi. 2000-yillarda moliyaviy bozorlarda menejerlar va investorlar o'rtasidagi nizoli xatti-harakatlar aksiyadorlarga salbiy ta'sir ko'rsatdi, natijada qoidalarni kuchaytirishga ehtiyoj paydo bo'ldi. Shu nuqtai nazardan, manfaatdor tomonlar o'rtasidagi ziddiyatli manfaatlarni adolatli, muvozanatli va uyg'un boshqarish maqsadida institutsional boshqaruv amaliyotlari rivojlandi.

Respublikamizda davlat mulkining xususiylashtirilishi natij asida shakllangan aksiyadorlik mulk shakli, mulkiy huquqlar va uning barcha qatnashchilari faoliyati

uchun teng va adolatli sharoitlarni ta'minlash nuqtai nazaridan hali ham yetarlicha takomillashmagan. Buning sababi aksiyadorlarga tegishli bo'lgan aksiyalarning boshqa shaxslarga o'tkazilish imkoniyatini ta'minlovchi jamiyat institutlarining samarali ishlamayotganligidadir. Shu sababli, hozirda davlat tomonidan aksiyadorlik kapitali imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida aksiyadorlik kompaniyalarida boshqaruvning adolatli tarzda shakllanishi, aksiyadorlar huquqlarining himoya qilinishi va qimmatli qog'ozlarni tartibga solishning samarali tizimini qurishga yo'naltirilgan bir qancha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Ayni paytda aksiyadorlik jamiyatlari boshqaruvchilari va uning haqiqiy egalari hamda boshqa manfaatdor tomonlar (kreditorlar, davlat idoralari, jamiyat xodimlari va hamkorlari) o'rtasida munosabatlar tizimini ishlab chiqish zarurati tug'ilmoqda, chunki bu munosabatlar tizimining muvaffaqiyatli hal qilinishi jamiyatning samarali faoliyatini ta'minlashi va barcha manfaatdor tomonlar xohish-istaklarini hisobga olishga bog'liqdir.

Bugungi kunda respublikamizdagi barcha aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv kodeksi ishlab chiqilgan va aksiyadorlar umumiy yig'ilishi tomonidan tasdiqlangan holda amaliyotga joriy etilgan. 2020-yil 27-oktyabrdagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6096 sonli "Davlat ishtirokidagi korxonalarni isloh qilishni jadallashtirish hamda davlat aktivlarini xususiylashtirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni qabul qilindi. Ushbu

farmonga ko'ra, korporativ boshqaruv va moliyaviy audit joriy etilishi, operatsion samaradorlikning oshirilishi mo'ljallangan davlat ishtirokidagi korxonalar ro'yxati tasdiqlandi. Ro'yxatga kiritilgan 39 ta korporativ tuzilmada 2021-yil 1-iyulga qadar xaridlar va boshqaruv tizimlarini auditdan o'tkazish hamda «muvofiqlik tizimi» (rnmplaens) va korrupsiyaga qarshi xizmatlarni shakllantirishni nazarda tutadigan zamonaviy korporativ boshqaruv tizimini joriy etish masalalari belgilab qo'yildi [1].

ADABIYOTLAR TAHLILI

Korporativ boshqaruv tizimini joriy etish va korporativ boshqaruvning institutsional asoslari bilan bog'liq nazariy, uslubiy va amaliy muammolar ularning iqtisodiyotning korporativ sektorini rivojlantirishga ta'siri olimlar va mutaxassislar ishlarida yoritib kelingan. Xususan, L.N.Levanova tomonidan birinchi aksiyadorlik jamiyatlarini tashkil etish, boshqaruv tizimini takomillashtirish, bozor va aksiyalarni boshqarish mexanizmi va infratuzilmasini rivojlantirish istiqbollari o'rganilgan. A.G.Dementiyeva tomonidan "Zamonaviy dunyo va jahon iqtisodiyoti rivojlanishining yetakchi tendensiyasi globallashtirishning asosiy subyektlari transmilliy kompaniyalar, bu har yili o'z iqtisodiy yuksalishini oshirishi tendensiyalari" o'rganilgan. Korporativ boshqaruvning institutsional tamoyillari bo'yicha tadqiqotlar olib borgan iqtisodchi olim Milton Fridman 1970-yilda o'z tadqiqotida korxonalar ijtimoiy mas'uliyatiga e'tibor qaratib, asosiy maqsad aksiyadorlar qiymatini maksimal darajada oshirish ekanini ta'kidlagan. Kapital Bozorlar Kengashi tomonidan vakolat berilgan reyting agentliklari barcha korxonalarning korporativ boshqaruv tamoyillariga muvofiqligini baholab, korxonalarga institutsional boshqaruv tamoyillari bo'yicha reyting beradi. Korporativ boshqaruv reytingi aksiyadorlar huquqlariga e'tibor, ma'lumotni oshkor qilish, manfaatdor tomonlar bilan munosabatlar va boshqaruv kengashining umumiy ishonchliligini baholash uchun mezon hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, korporativ boshqaruv reytingida yuqori ball olgan kompaniyalar moliyaviy ko'rsatkichlar reytingida oldingi o'rinlarda joylashishi mumkin.

W. Drobetz, A. Schillhofer esa "Yaxshi institutsional boshqaruv ko'proq samaradorlik, bozor qiymatining o'sishi va yuqori aktsiya daromadlari bilan chambarchas bog'liq ekanligi"ni aytishgan. Brown, L.D. va Caylor, M.L lar "Agar samarali korporativ boshqaruv yuqori biznes ko'rsatkichlariga bog'liq bo'lsa, samarasiz boshqariladigan korxonalarga qaraganda yaxshiroq natijalarga erishadi" [4] deb ta'kidlashgan. Shu nuqtai nazardan O'zbekiston Respublikasida ham bir qator olimlar Sh.Zaynutdinov, D.Suyunov, B.Berkinov [20], M.Xamidulinlar tomonidan korporativ boshqaruv tizimining ayrim jihatlari nazariy metodologik asoslari tadqiq qilingan. Xususan, J.K. Musayeva "Korporatsiya va birlashmalar o'zaro harakatlarni tashkillashtirishni va shunga muvofiq vazifalarni taqsimlash

mexanizmlari, qoidalar, mehnat jarayonlarini koordinatsiyalashga ehtiyoj tug'iladi, hamkorlikdagi harakatlarni tashkillashtirish shakllari va usullari jamoat hayotining ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy, siyosiy sohalaridagi o'zgarishlar bilan bog'liqlikda o'zgarib boradi" deb ta'kidlagan. Yana bir iqtisodchi olimlarimizdan D.X. Suyunovning fikricha "Korporativ boshqaruv - bu korporativ mulk shakliga kiruvchi subyektlar mulkdorlarining huquqlarini va manfaatlarini himoya qiluvchi amaldagi meyorlar, hamda boshqaruvning ma'lum bir tamoyillari asosida kompaniyaning maqsadiga erishish uchun amalga oshiriladigan harakatlar majmuidir kabi masalalar ustida fikr yuritganlar.

METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida qiyosiy tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, tizimli tahlil, ilmiy abstraksiyalash, iqtisodiy-matematik modellashtirish va boshqa usullardan keng foydalanildi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, korporativ boshqaruv tizimini joriy etish va korporativ boshqaruvning institutsional asoslari bilan bog'liq nazariy, uslubiy va amaliy muammolar, ularning iqtisodiyotning korporativ sektorini rivojlantirishga istiqbolli dastur va rejalarni ishlab chiqish imkonini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Institutsional boshqaruv - kompaniyaning moliyaviy va inson resurslarini aksiyadorlar manfaatlariga zarar yetkazmasdan jalb qilish va uzoq muddatda aksiyadorlarga iqtisodiy daromad keltiradigan tarzda ishlashni anglatadi. Bu qonunlar, qoidalar va ixtiyoriy tartiblar yordamida barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, xususiy sektor amaliyotlarining kombinatsiyasini tashkil etadi. Boshqacha aytganda, institutsional boshqaruv kompaniyalarga o'z faoliyat sohalarida rentabellik, o'sish va raqobatbardoshlikka erishish uchun poydevor yaratadi [13]. Korporativ boshqaruv tamoyillarining maqsadi iqtisodiy samaradorlik, barqaror o'sish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdir.

Institutsional boshqaruv qoidalar qatoriga Cadbury (1992), Greenbury (1995), Hampel hisobotlari, Sarbanes-Oksli qonuni (2002), va Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tomonidan e'lon qilingan Korporativ Boshqaruv Tamoyillari Hisoboti (2004) kiradi. Ushbu qoidalar birja investorlari uchun javobgarlik va himoya mexanizmlarini kuchaytirishni maqsad qilgan [5].

Moliyaviy jihatdan yuqori natijaga ega korxonalarda, yuqori institutsional boshqaruv reytingiga ega ekanligini o'rganib kelinmoqda. Ushbu jarayonda korxonalarining moliyaviy natijalarini aks ettiruvchi likvidlik ko'effitsiyentlari, moliyaviy tuzilma ko'effitsiyentlari, faoliyat ko'rsatkichlari va rentabellik ko'effitsiyentlari qo'llanildi. Kompaniyalarning ishlash reytingida yuqori o'rinlarni egallashi uchun barcha ko'rsatkichlar optimallashtirilishi va mos ravishda

boshqarilishi kerak. Ushu optimal yechimlarini aniqlash uchun ko'p mezonli qaror qabul qilish usullari qo'llanildi, bu mezonlar asosida kompaniyalarga eng yaxshi alternativani tanlash imkonini beradi. Korxonalarning institutsional boshqaruv reytingini baholash uchun qaror qabul qilishning ikki usuli – TOPSIS va MOORA orqali korxonalar reytinglari, korporativ boshqaruv reytinglari va moliyaviy natijalarining o'zaro mosligi tekshirib o'rganiladi.

TOPSIS (Ideal Yechimga O'xshashlik Bo'yicha Afzalliklarni Saralash Texnikasi) - usuli 1981-yilda Xvang va Yoon tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u muqobillarni ideal va manfiy ideal yechim to'plamlariga masofaga asoslangan holda tanlashni o'z ichiga oladi. Masalan, eng yaxshi alternativa ideal yechimga eng yaqin alternativa hisoblanadi, manfiy ideal yechim esa to'plamdagi eng uzoq alternativa sifatida tanlanadi. Ijobiy ideal yechim barcha mezonlarga ko'ra eng yaxshi qiymatni beradi, manfiy ideal yechim esa eng yomon qiymatni ifodalaydi. TOPSIS usuli muqobillarni ijobiy va salbiy ideal yechimlarga masofalari asosida saralash imkonini beradi [7].

TOPSIS usulining bosqichlari quyida tavsiflanadi.

1. Qaror matritsasini yaratish: Qaror matritsada qatorlar qaror nuqtalarini, ustunlar esa muqobillar (alternativalar) va baholash mezonlarini ifodalaydi. Bu boshlang'ich qaror matritsasi qaror qabul qiluvchi tomonidan tuziladi. Quyidagi $m \times n$ o'lchovli matritsada m qaror nuqtalari (alternativalar) va n ta baholash mezonlari mavjud.

2. Normallashtirilgan matritsani olish (standart qaror matritsasi): Qaror matritsasiidagi har bir elementning qiymatini normallashtirish uchun adabiyotda turli usullar qo'llaniladi. Xarajatlarni hisoblash usullaridan biri sifatida TOPSIS usulidan foydalangan tadqiqotlarda asosan vektor normalizatsiyasi afzal ko'rigan.

Xarajatlarni hisoblashda ishlatiladigan vektor normalizatsiya tenglamasi quyidagicha ifodalanadi;

Milliy va xalqaro adabiyotda korporativ boshqaruv bilan korxonalarning moliyaviy faoliyati o'rtasidagi aloqani o'rganadigan tadqiqotlar uchta guruhga bo'linishi mumkin.

Birinchi guruhda korporativ boshqaruv amaliyotlarida eng muhim omil bo'lgan boshqaruv kengashlarining hajmi, boshqaruv kengashidagi a'zolar, mustaqil a'zolar soni va korxonalar egalik strukturalari bilan korxonalar moliyaviy faoliyati o'rtasidagi aloqani o'rganishganini ko'rsatadi. Bunda odatda korxonalarning moliyaviy faoliyati aktiv rentabelligi (ROA), kapital rentabelligi (ROE) va Tobin's Q koeffitsiyenti bilan o'lchangan [17]. Bu guruhda bir xil natijaga kelmagan.

Ikkinchi guruhda korxonalarining korporativ boshqaruv reytingi va korxonalarining aksiyalari narxi [2], moliyaviy ko'rsatkichlari hamda shuningdek, Tobin's Q kabi bozor asosidagi koeffitsiyentlar o'rtasidagi aloqalar asosiy statistik metodlar yordamida o'rganilgan. Korporativ boshqaruv reytingi bilan moliyaviy faoliyat o'rtasida ijobiy aloqalar aniqlangan.

Uchinchi guruhda ko'p kriteriyali qaror qabul qilish usullaridan foydalanilgan. Ushbu tadqiqotlarda ko'p kriteriyali qaror qabul qilish usullari yordamida korxonalar moliyaviy faoliyatiga qarab tartiblangan va bu tartib korxonalar korporativ boshqaruv reytingi tartibi bilan solishtirilgan [3]. O'tkazilgan tadqiqotlar ko'p kriteriyali qaror qabul qilish usullari yordamida korxonalar korporativ boshqaruv tartibi moliyaviy faoliyati bo'yicha ishlab chiqilgan.

Korxonalar moliyaviy faoliyatini baholash uchun quyidagi moliyaviy ko'rsatkichlardan foydalanilgan: likvidlikning muqobil koeffitsiyenti, likvidlikning tezkor koeffitsiyenti, moliyaviy ko'rsatkich koeffitsiyenti, naqd pul aylanish davri, aktivlarning aylanish tezligi, o'z kapitalning aylanish tezligi, sof foyda darajasi, debitor qarzlarni undirish muddati va tovar zaxiralari aylanish davrining yig'indisidan kreditor qarzlarni kreditor qarzlarni to'lash muddati chiqarib tashlanadi. Shundan keyin normallashtirilgan qarorlar matritsasi ishlab chiqiladi.

Korporativ biznes-reyting asosida baholangan va ushbu reytinglar bir qator moliyaviy ko'rsatkichlar bilan bog'liqligi o'rganilgan. Masalan, veksel narxlari [3], moliyaviy stavkalar [12], shuningdek, bozor asosida hisoblangan Tobining Q [14] ko'rsatkichi kabi omillar korporativ boshqaruv ballari bilan o'zaro bog'liqdir. Ushbu munosabatlar statistik usullar yordamida tekshirilgan va institutional boshqaruv ko'rsatkichlari bilan korxonalar moliyaviy ko'rsatkichlari asosida qarorlar matritsasi tahlil qilindi.

Korporativ biznes-reyting asosida baholangan va ushbu reytinglar bir qator moliyaviy ko'rsatkichlar bilan bog'liqligi o'rganilgan. Masalan, veksel narxlari [3], moliyaviy stavkalar [12], shuningdek, bozor asosida hisoblangan Tobining Q [14]

1-jadval Korxonalar moliyaviy ko'rsatkichlari asosida qarorlar matritsasi

Korxonalar	Hozir gi nisbat	Kislota sinovi darajasi	Moliyaviy darajasi tutqich	Naqd pul qaytish davomiyli gi	Faol transfer tezlik	Transf er tezlik	Sof foyda	ROE	PAO	EPS
Vestel	0,96	0,60	76.14	4220	1.18	4.92	-1.6	-7,89	-1,89	-0,3
Tofash	1.32	1.15	67,97	-24.99	1.17	3.55	6.17	21.93	7.25	0,87
Turk traktori	2.81	1.48	50.27	84,75	1.55	3.09	12.87	39,78	19.89	5.24
Ozodlik	1.42	1.17	49.73	71.86	0,54	1.19	-7,58	-9.02	-4.1	-0,11
Tuprash	0,94	0,56	75.69	-0,640	2.17	8.27	2.91	24.09	6.34	4.78

**“FAN, INNOVATSIYA VA TEXNOLOGIYALAR RIVOJLANISHINING DOLZARB
MUAMMOLARI VA YECHIMLARI”**

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy online konferensiyasi

20-Sentabr, 2025-yil

Otokar	1.19	0,72	80.13	160,31	1.16	5.44	6.89	37.5	8	4.02
Anadolu Efes	1.58	1.19	39.81	83.08	0,56	1.13	28,37	32,06	15,93	4,41
Koka Kola	1,54	1,18	59,01	47,5	0,94	2,33	9,42	21,92	8,82	0,58
Arçelik	1,87	1,35	63,73	148,23	1,03	2,81	5,39	15,13	5,53	0,88
Petkim	1,4	0,96	47,39	21,55	1,38	2,47	1,18	2,9	1,62	0,05
Logotip Dasturiy ta'minot	1.88	1.86	52.6	-95.26	0,75	1.41	27,26	38.57	20.55	0,77
turkcha Telekommunikatsiya	0,96	0,89	70.8	-5.25	0,74	2.23	9.93	22,12	7.35	0,37
Prismian Kablo	1,3	0,95	77	-18,75	1,62	6,12	1,11	6,8	1,81	0,08
Turcas Benzin	2,13	2,09	39,98	7,57	0,04	0,07	51,96	3,61	2,3	0,11
Park elektr	7,43	6,59	10,95	30,75	0,48	0,54	26,53	14,27	12,74	0,47
Aygaz Inc.	1.3	0,88	29.63	16.79	1.95	2.6	3.42	8.88	6.68	0,68
Samimiylik maishiy texnika Uy	2,3	1.57	30.25	288.6	0,38	0,58	21.92	-12.76	-8.29	-0,12
Tug'ilish Avtomobilsozlik	1.19	0,7	54.63	56.28	2.82	5.74	3.39	19.48	9.56	1.02

ko'rsatkichi kabi omillar korporativ boshqaruv ballari bilan o'zaro bog'liqdir.

Ushbu munosabatlar statistik usullar yordamida tekshirilgan va institutional boshqaruv ko'rsatkichlari bilan korxonalar moliyaviy ko'rsatkichlari asosida qarorlar matrirsasi tahlil qilindi.

Standart qaror matritsasini normallashtirish uchun TOPSIS va MOORA usullari qo'llaniladi. Yuqoridagi formulalar yordamida hisoblandi. Normallashtirilgan bo'lgan qaror matritsasi 2-jadvalda ko'rsatilgan.

2-jadval Normallashtirilgan bo'lgan qaror matritsasi

Korxonalar	Hozirgi nisbat	Kislota sinovi darajasi	Moliyaviy darajasi tutqich	Naqd pul qaytish davomiyligi	Faol transfer tezlik	Transfer tezlik	Sof foyda	ROE	PAO
Vestel	0,0881*	0,0673	0,2842	0,0095	0,1947	0,2978	-0,020 0	-0,079 5	-0,0409
Tofash	0,1212	0,1291	0,2537	-0,0561	0,1930	0,2149	0,077 0	0,220 9	0,1569
Turk traktori	0,2579	0,1661	0,1877	0,1903	0,2557	0,1871	0,160 5	0,400 7	0,4304
Hurriyet	0,1303	0,1313	0,1856	0,1613	0,0891	0,0720	-0,094 6	-0,090 9	-0,0887

**“FAN, INNOVATSIYA VA TEXNOLOGIYALAR RIVOJLANISHINING DOLZARB
MUAMMOLARI VA YECHIMLARI”**

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy online konferensiyasi

20-Sentabr, 2025-yil

Tuprash	0,0863	0,0628	0,2826	-0,0014	0,3580	0,5006	0,036 3	0,242 6	0,1372
Otokar	0,1092	0,0808	0,2991	0,3599	0,1914	0,3293	0,085 9	0,377 7	0,1731
Anadolu Efes	0,1450	0,1335	0,1486	0,1865	0,0924	0,0684	0,353 9	0,322 9	0,3447
Koka Kola	0,1414	0,1324	0,2203	0,1066	0,1551	0,1410	0,117 5	0,220 8	0,1908
Archelik	0,1716	0,1515	0,2379	0,3328	0,1699	0,1701	0,067 2	0,152 4	0,1197
petkim	0,1285	0,1077	0,1769	0,0484	0,2277	0,1495	0,014 7	0,029 2	0,0351
Logotip dasturiy ta'minot	0,1726	0,2087	0,1964	-0,2138	0,1237	0,0854	0,340 0	0,388 5	0,4447
turkcha Telekommu nikat	0,0881	0,0999	0,2643	-0,0118	0,1221	0,1350	0,123 9	0,222 8	0,1590
siya									
Prismian Kabel	0,1193	0,1066	0,2874	-0,0421	0,2672	0,3705	0,013 8	0,068 5	0,0392
Turcas Benzin	0,1955	0,2345	0,1492	0,0170	0,0066	0,0042	0,648 1	0,036 4	0,0498
Park elektr	0,6820	0,7395	0,0409	0,0690	0,0792	0,0327	0,330 9	0,143 7	0,2757
Aygaz	0,1193	0,0988	0,1106	0,0377	0,3217	0,1574	0,042 7	0,089 4	0,1445
Samimiylik Uy maishiy texnika	0,2111	0,1762	0,1129	0,6479	0,0627	0,0351	- 0,273 4	- 0,128 5	- 0,1794
Tug'ilish Avtomobilso zlik	0,1092	0,0786	0,2039	0,1263	0,4652	0,3475	0,042 3	0,196 2	0,2069
Bahor Sut	0,1386	0,0931	0,1112	0,0546	0,2062	0,1071	0,103 9	0,148 4	0,2244
ENKA Bino	0,2129	0,2188	0,1238	0,0741	0,1237	0,0708	0,126 7	0,119 6	0,1649
Bahor									

Integratsiyalashgan Go'sht va Obro'-e'tibor	0,1560	0,1380	0,0916	0,0548	0,1848	0,0896	0,099 5	0,118 8	0.1939
Aselsan	0.2010	0,1459	0,2231	0,3781	0,0973	0,0914	0,136 7	0,166 7	0,1404
Bahor Bu	0,0743	0,0584	0,1637	-0,0394	0,1452	0,0884	- 0,098 0	- 0,115 2	- 0,1502
Pegasus	0,1643	0,1986	0,2512	0,0024	0,1386	0,1967	0,047 8	0,125 4	0,0695

Normallashtirilgan qaror matritsasi yaratish uchun, birinchi navbatda, Mezonlarning og'irlik qiymatlari (w) aniqlanishi kerak [14]. Tadqiqotdagi 10 ta baholash mezonining vazn qiymatlari mavjud va teng vaznli yaxshi 0.1 jihati belgilangan [6]. Normallashtirilgan matritsadagi elementlar ularning og'irlik qiymatlari va Jadvalga ko'paytiriladi 4 da vaznli normalangan matritsa olindi. Baholash mezonlarining vazn qiymatlari teng og'irlikda, ya'ni 0,1 sifatida aniqlandi [3]. Vaznli normallashtirilgan matritsa normalangan matritsadagi elementlarni ularning og'irlik qiymatlari bilan ko'paytirish yo'li bilan olinadi. Ijobiy ideal (A+) va salbiy ideal (A-) yechimlar to'plamini yaratish uchun baholash mezonlari vaznli normallashtirilgan matritsa jadvalida foyda va xarajat mezonlariga bo'linadi. Moliyaviy ko'rsatkich ko'effitsiyenti va naqd pul ayirboshlash sikli biznesda minimal bo'lishi kerak bo'lgan nisbatlardir va shuning uchun ular xarajat mezonlari sifatida belgilanadi. Ijobiy ideal (A+) yechimlar to'plami uchun, vazn mezonlari uchun og'irlikdagi normallashtirilgan qaror matritsasining har bir ustunidagi maksimal qiymat, xarajat mezonlari uchun esa minimal qiymat tanlangan. Salbiy ideal (A-) yechimlar to'plami uchun, vaznli normallashtirilgan qaror matritsasining har bir ustunidagi minimal qiymat foyda mezonlari uchun tanlangan va xarajatlar mezonlari uchun maksimal qiymat tanlangan. Ijobiy ideal (A+) va salbiy ideal (A-) yechimlar to'plami quyidagicha.

$$A+ = \{0,0682; 0,0740; 0,0041; -0,0214; 0,0465; 0,0501; 0,0648; 0,0401; 0,0445; 0,0537\} \quad (7)$$

$$A- = \{0,0074; 0,0058, 0,0299; 0,0648; 0,0007; 0,0004; -0,0273; -0,0129; -0,0179; 0,0070\} \quad (8)$$

Ijobiy va manfiy ideal yechimlar to'plamlari aniqlangandan so'ng, har bir muqobil (biznes) ning musbat ideal yechimdan (d+) va manfiy ideal yechimdan (d) masofalari 2 va 3 tenglamalar orqali aniqlanadi. 4-tenglamadan foydalanib, korxonalar moliyaviy ko'rsatkichlari (Ci) bo'yicha tartiblangan.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, korporativ boshqaruv amaliyotlari har doim ham korxonalarining moliyaviy natijalariga to'g'ridan-to'g'ri ijobiy ta'sir ko'rsatmaydi. Korporativ boshqaruv reytingi yuqori bo'lgan ba'zi korxonalar moliyaviy ko'rsatkichlari bo'yicha pastroq natijalarga ega bo'lishi mumkin. Tahlilda qo'llanilgan moliyaviy ko'rsatkichlar (masalan, joriy nisbat, aktivlar aylanmasi va daromadlilik ko'rsatkichlari) bilan korporativ boshqaruv reytinglari o'rtasidagi bog'liqlik cheklangan bo'lib, bu reytinglarning biznes natijalarini to'liq aks ettirmasligini ko'rsatadi. Bu holat korporativ boshqaruvning uzoq muddatli ta'sirini baholashda vaqt omili va boshqa tashqi omillar hisobga olinmagan. Ushbu tadqiqot korporativ boshqaruv va moliyaviy natijalar o'rtasidagi bog'liqlikni chuqurroq tahlil qilish uchun qo'shimcha o'rganishlar o'tkazish zarurligini ta'kidlaydi. Xususan, metodologiyani kengaytirish, ko'proq ko'rsatkichlarni qo'shish va korxona reytinglarining uzoq muddatdagi ta'sirini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv korporativ boshqaruv amaliyotlarini takomillashtirish va korxonalarining aksiyadorlar qiymatini oshirishga qaratilgan strategiyalarni shakllashtirish uchun xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PF5544- son Farmoni, 21.09.2018 y. <https://lex.uz/ru/docs/3913188>
2. Adekunle S.A., and Aghedo E. M. Corporate Governance and Financial Performance of Selected Listed Companies in Nigeria. *European Journal of Business and Management*, 2014. 6(9), pp. 53-60
3. Berthelot S., Morris T., and Morrill C. Corporate governance ratings and financial performance: A Canadian study. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 2010. 10(5), pp. 635-646.
4. Brown L.D. and Caylor M.L. Corporate governance and firm performance, 2004.
5. Çatikkaş Ö. Principles of Corporate Governance. Marmara University Continuing Education Center. Retrieved October 28, 2016.
6. ÇonkarK., Elitaş, C. and Atar, G. ISE Corporate Governance Index-Topsis Financial Performance Management of Companies in Turkey (XKURY) with Subject Measurement and Analysis with Institutional Governance Note. *Faculty Journal of Economics*, 2011. 61 (1), pp. 81-115.

7. Dashti Z., Pedram M.M. and Shanbehzadeh J. Multiple Criticism - A Decision-Based Method for Ranking Sequential Procedures. In Proceedings of the International Multi-Conference of Engineers and Computer Scientists (Volume 1) 2010.
8. Demirgünes K. Financial Determinants of Firm Value: An Empirical Analysis. Kastamonu University Faculty of Economics and Administrative Sciences, 2016. - 159-179 p.
9. Drobetz, W., Schillhofer, A. and Zimmermann, H. Corporate Governance and Firm Performance: 2003.
10. Gersil M. and Palamutcuoglu T. Comparison of Topsis Multi-Criteria Decision Making Method and Weighting Methods in Evaluating Financial Performance of Technology Companies Listed on BIST. Izmir SMMMO Solidarity Journal. - 2012.
11. Huang V., and Huang Y.Y. Research on the Performance Evaluation of Chongqing Electricity Supply Bureaus Based on TOPSIS. Energy Process , 14, 2012. 899-905 p.
12. Kir C. and Gulpınar V. The Effect of Corporate Governance Principles on Financial Performance in Turkey. Journal of Policy, Echo and Management Research, 2015. 3(3), pp. 53-69.